

ПРАВОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Юлія Новгородська
Ніжин

У статті проаналізовано стан вирішення проблеми правової компетентності керівників навчальних закладів у сучасній теорії та практиці психолого-педагогічної науки. Автор розкриває структуру та функції правової компетентності керівника дошкільного навчального закладу.

Ключові слова: компетентність, правова компетентність, структура правової компетентності.

Постановка проблеми. Кардинальні зміни, які відбулися у всіх сферах життя України за останні десятиліття, призвели до реалізації правової реформи, створення нового правового простору. Постійний процес законотворчості на державному рівні, вирішення практичних питань забезпечення функціонування закладів освіти вимагають від їх керівників досконалого знання нормативних актів, якими треба керуватися під час професійної діяльності, вміння розуміти вимоги цих нормативних актів. На жаль, сучасна система правової підготовки не вирішує в цілому ці завдання. У зв'язку з цим загострилася актуальність проблеми якісної професійної підготовки управлінських кадрів в системі вищої освіти, яка набула не тільки нових правових форм, але й нового правового змісту.

Аналіз останніх досліджень. Важливість правової освіти керівника та її державне значення спричинили появу багатьох наукових публікацій з даної тематики. Дослідженню проблем правового виховання особистості приділяють увагу вчені-правники України (В. Головченко, В. Котюк, В. Оксамитний, О. Скакун, М. Цвік) та Росії (О. Аграновська, Л. Балін, П. Баранов, О. Бойко, М. Кейзеров, В. Кригер, В. Тищенко). Аспектам правового виховання та правової культури присвячені роботи грузинських (Д. Абашідзе, Т. Сарішвілі), українських (Г. Васянович, В. Дубровський, М. Городиський, І. Козубовська, А. Морозов, М. Подберезський, Л. Твердохліб, Н. Ткачова, М. Фіцула) та російських (О. Саломаткін, В. Сальников, О. Татаринцева, Н. Яковлева) педагогів.

Правова компетентність вивчається у контексті підготовки фахівця у вищій школі (М. Горбушина, С. Гурни, І. Серяєва). Проблеми підготовки керівників навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти розкриваються в сучасних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених, а саме: В. Бондаря, В. Воронцової, Л. Даниленко, Г. Єльнікової, Л. Калініної, Н. Коломінського, М. Красовицького, Н. Кузьміної, В. Лугового, О. Мармази, В. Маслова, В. Мельник, В. Олійника, О. Пехоти, Н. Протасової, В. Пуцова, В. Семиченко, Т. Сорочан, Т. Суценко та ін.

Постановка завдання. Мета публікації полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності правової компетентності майбутнього керівника дошкільного навчального закладу, характеристики складових компонентів досліджуваного феномену.

Виклад основного матеріалу. Процеси глобальних змін, що відбуваються на сучасному етапі розвитку освіти потребують нових підходів і принципів управління навчальними закладами, пріоритетними серед яких стають основи теорії менеджменту як науки про конкурентоздатне професійне управління. Професіоналізм керівника має базуватися на компетентному підході до управління діяльністю навчального закладу. Бути компетентним – значить уміти мобілізувати в кожній конкретній ситуації знання та досвід.

Основними функціями керівника навчального закладу можна вважати наступні [4, 217]:

Бачення стратегії (обізнаність із філософією освіти, законодавчою та нормативною базою, особливостями розвитку місцевих освітніх систем, вміння прогнозувати розвиток школи, використовувати надбання світової педагогічної думки, готовність до змін тощо).

Керівництво освітнім процесом та його моніторинг (обізнаність із методичними основами, теорією та практикою навчально-виховного процесу, вміння організувати

роботу персоналу, спрямовану на досягнення поставленої мети, готовність приймати управлінські рішення та здійснювати моніторинг якості управління навчальним закладом тощо).

Мотивація та управління персоналом (обізнаність із теоретичними основами, психолого-педагогічними особливостями, формами і методами роботи з персоналом, уміння використовувати ті чи інші стимули, розв'язувати конфліктні ситуації, готовність до виправданого ризику, здатність толерантно ставитися до опонентів тощо).

Управління розвитком та фінансами (обізнаність з основами економіки й маркетингу та відповідною законодавчою і нормативною базою, уміння ефективно використовувати матеріальні та фінансові ресурси, здійснювати фандрайзинг і маркетинг, бути готовим до запровадження інновацій тощо).

Внутрішня та зовнішня комунікація (загальні знання про комунікаційні процеси, володіння іноземними мовами; уміння організувати такі сучасні форми взаємодії, як робота в команді; готовність до управління навчальним закладом як відкритою педагогічною системою тощо).

Однією з провідних ідей створення моделі управління навчальним закладом є питання правової компетентності керівника. За останні десятиліття помітно зросла зацікавленість учених-педагогів, практиків у дослідженні правової компетентності керівників, яка виступає якісним показником ефективності управління навчальним закладом та професіоналізму і підтверджує важливість та соціальну значущість проблеми. Поняття «компетентність» та «компетентнісний підхід» найбільше використовуються стосовно освітянської діяльності й означає поінформованість, обізнаність, авторитетність, освіченість у певній галузі.

Словник сучасної англійської мови (*competence* – коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід) пояснює його як багатозначне: 1) здатність і вміння здійснювати необхідну діяльність; 2) володіння спеціальною сферою знань; 3) спеціальні вміння для виконання певних професійних обов'язків.

Компетентність сучасними фахівцями у галузі педагогіки та психології розглядається як володіння відповідними знаннями та здібностями, що дозволяють людині обґрунтовано судити про певну галузь та ефективно діяти в ній.

Словник професійної освіти [5, 149] подає компетентність як сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію.

Г. Єльнікова [1] компетентність визначає як здатність людини успішно задовольняти індивідуальні й соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання.

Правова компетентність є складовою професійної кваліфікації керівника, визначальним чинником вдосконалення управління закладом і результативності його управлінських дій. Це багатофакторне і багатокомпонентне явище, яке репрезентоване своїм поняттєво-термінологічним апаратом, базуючись на знаннях різних галузей наук – філософії, соціології освіти, психології управління, культурології, економіки освіти, маркетингу освітніх послуг.

Під поняттям «правова компетентність керівника» розуміється інтегральна професійно-особистісна характеристика керівника, яка відображає високий рівень оволодіння компетенцією в сфері трудового права, а також комунікативні здібності та особисті якості керівника, які забезпечують нормативно-правове врегулювання ситуацій в управлінні персоналом закладу; високий рівень правових знань, вмінь та навичок.

Правову компетентність керівника освітнього закладу В. Олійник розглядає як: високий ступінь володіння правом у конкретній професійно-педагогічній практичній діяльності, глибокі й об'ємні знання законів і підзаконних актів, джерел права, на які він повинен спиратися, реалізуючи управлінську діяльність, розуміння принципів права учасників педагогічного процесу і способів правового регулювання їхніх відносин, ставлення до права як до невід'ємної складової професійної діяльності, здатність захищати і впроваджувати правові відносини в управлінській діяльності в суворій відповідності з правовими й розпорядчими принципами законності [3, 8].

Правова компетентність – це складне, цілісне й інтегроване утворення, яке передбачає:

- знання про основні сфери та механізми правового регулювання суспільного життя;
- уміння виділяти правові аспекти в життєвих ситуаціях і визначати доцільність їх

вирішення правовими засобами;

- уміння аналізувати правову ситуацію, яка склалася, з різних позицій і з урахуванням юридичних процедур;
- уміння бачити правові наслідки рішень, які приймаються;
- готовність та уміння використовувати механізми і засоби правового вирішення проблем.

В структурно-функціональну характеристику правової компетентності керівника навчального закладу включаються наступні компоненти:

Когнітивний компонент – передбачає знання фундаментальних основ трудового права, теорії управління персоналом, причин виникнення трудових спорів; розуміння структури правової діяльності в управленні працівниками. Через змістові характеристики даного компоненту можливо визначити рівень правової освіченості майбутнього керівника, його налаштованість на неперервну правову самоосвіту, правову поінформованість як результат вияву ним пізнавальної самостійності.

Правова освіченість – це наявність у керівника сукупності правових та професійних знань, поглядів, переконань, правових установок тощо, які надають їй можливість правильно оцінити соціальну роль права як рівної міри свободи, справедливості, захисту її прав і законних інтересів [5, 208]. Сутність правової освіченості полягає передусім у тому, що особа знає свої конституційні права та обов'язки і відповідно до цього обирає той чи інший варіант поведінки, який не суперечить закону та характеризує її реальну підготовленість і можливість діяти зі знанням справи.

Правові знання – це відображення у свідомості майбутнього керівника об'єктивно існуючого права (комплекс знань основ Конституції України, законів України про освіту, знання з основ теорії правовідносин, освітнього права, знання юридичних процедур захисту своїх прав).

Критерій «знання права» – це своєрідний запас правових знань про правові принципи, конкретні правові норми і законодавчі акти, з дією яких людина має справу найчастіше у професійній трудовій діяльності, побуті, громадському житті, сім'ї. Це своєрідний мінімум правових знань і уявлень, який потрібний людині для правильної орієнтації у складній системі правових відносин, для регулювання особистої поведінки і оцінки поведінки інших осіб, для виконання вимог закону.

Мотиваційно-ціннісний компонент – це позитивне відношення керівника до управлінської діяльності з позиції норм законодавства про освіту, усвідомлення необхідності та наявності бажання здійснювати професійні дії з позиції суб'єкта освітніх правовідносин. Даний компонент характеризує наявність ціннісних орієнтацій керівника і відображає його професійно-особистісну зацікавленість в дотриманні правових норм у своїй діяльності.

Правові цінності дозволяють керівникові здійснити соціально визнаний вибір своєї поведінки в управлінській діяльності. До правових цінностей належать: право, повага до права і закону, повага прав і свободи особистості, рівність людей, виконання особистістю своїх обов'язків, законність тощо.

Правосвідомість – це сукупність правових поглядів та почуттів, які наділені нормативним характером та включають в себе як знання правових явищ, так і оцінку з точки зору класової (або загальнонародної) справедливості, а також нові правові вимоги, які відображають економічні та політичні потреби та інтереси суспільного розвитку [3].

На думку Е. Лукашевої, правосвідомість – це погляди, уявлення, думки, почуття, настрої, які виражають розуміння необхідності встановлення та функціонування визначеного правового порядку в суспільстві [2, 17]. О. Скакун вважає, що правосвідомість – це система ідей, уявлень, емоцій і почуттів, які виражають ставлення індивіда, групи, суспільства до чинного, минулого та бажаного права, а також до діяльності, пов'язаної з правом [6, 86].

Ключовий пункт правосвідомості – це усвідомлення людьми цінностей природного права, прав і свобод людини і оцінка чинного права з погляду його відповідності загальнолюдським цінностям, що знайшли закріплення в міжнародних документах про права людини. Правосвідомість не тільки виражає ставлення індивіда до правової дійсності, а й спрямовує її певні зміни в правовому середовищі, прогнозує і моделює їх.

Правосвідомість можна розглядати як своєрідний механізм саморегуляції поведінки

(діяльності) людей. Це пояснюється її здатністю орієнтувати суб'єктів права в різних правових ситуаціях, робити правомірний вибір, приймати юридично значущі рішення щодо додержання або порушення права.

Діяльнісний (поведінковий) компонент полягає в умінні керівника виконувати правову діяльність на оптимальному рівні активності, оволодівати нормами і правилами правової діяльності, адекватно орієнтуватися в правовій сфері життя. Виділення даного компоненту в структурі правової компетентності обумовлено тим, що засвоєння спеціальних правових знань – вагома, але недостатня умова успішності формування правової компетентності майбутнього керівника навчального закладу в процесі їх фахової підготовки.

Діяльнісний компонент передбачає сукупність управлінсько-правових умінь, які актуалізуються в процесі здійснення управлінської діяльності й прийняття управлінських рішень. У зв'язку з цим сформованість діяльнісного компоненту правової компетентності майбутніх керівників навчальних закладів сприятиме їх мобільності у виконанні управлінських функцій, що реалізовуватимуться завдяки комплексу управлінських умінь, навичок, способів дій, набутих в процесі професійної підготовки у ВНЗ. Його показниками є система управлінських умінь щодо здійснення фахових, правових, управлінських, дисциплінарних, технічних, виховних, економічних, гуманітарних завдань, результатом яких є управлінське рішення керівника, що забезпечує ефективність його управлінської діяльності.

Особистісний компонент полягає в адекватній самооцінці, умінні управляти конкретними емоційними станами; діяти розумно і виконувати дії, спрямовані на досягнення усвідомленої мети. Даний компонент включає в себе особистісно-правові якості керівника – індивідуальні особливості, які є стійкими, суттєвими, рівноцінними та впливають на ефективність професійної діяльності з позиції усвідомлення себе суб'єктом освітніх правовідносин, на успішність вирішення професійних ситуацій з позиції правових норм: самостійність і критичність оцінювання та аналізу правової ситуації з позиції нормативно-правових актів; позитивне ставлення до правових норм; витримка та емоційна стабільність; ініціативність у професійній діяльності та у взаємодії з іншими суб'єктами освітніх правовідносин.

Спираючись на проведений теоретичний аналіз, який дав змогу виділити основні складові правової компетентності, визначено функції даного феномену з урахуванням специфіки управлінської діяльності у сфері освіти.

Пізнавально-перетворювальна функція пов'язана з теоретичною та організаційною діяльністю щодо формування правового простору навчального закладу та забезпечення становлення молодих учасників освітнього процесу. Дана функція передбачає узгодження суспільних, групових та особистісних інтересів, забезпечує працівникові належні умови праці, політичну свободу.

Праворегулятивна функція спрямована на забезпечення стійкого, динамічного та ефективного функціонування усіх елементів правової системи, регулювання взаємостосунків між працівниками закладу. Регулятивна функція реалізується через правові та інші соціальні норми й забезпечує підкорення людей в їхній діяльності певним правилам, реалізацію їхніх потреб, інтересів, соціальних прагнень та ідеалів, взаємність прав та обов'язків, вносить елемент упорядкованості в ці відносини.

Ціннісно-нормативна функція спрямована на визначення стану законності і правопорядку в державі з точки зору реалізації суб'єктами правових відносин чинного законодавства.

Правосоціалізаторська функція правової компетентності характеризується через призму формування правових якостей особистості керівника.

Комунікативна функція забезпечує спілкування учасників освітнього процесу в правовій сфері.

Висновки. Для ефективного управління навчальним закладом керівник повинен мати високий рівень правової компетентності, яку можна вважати мірою і засобом самоактуалізації та творчої самореалізації. Водночас правова компетентність виступає як інтегрована якість особистості, передумова ефективної управлінської діяльності у сфері освіти, показник професійної компетентності й мета професійного самовдосконалення. Ефективність формування правової компетентності майбутнього керівника навчального закладу можна суттєво підвищити, якщо на основі теоретичного обґрунтування сутності й

структури розробити відповідну науково-методичну систему її формування.

Література:

1. Єльнікова Г. В. Компетентнісний підхід до моделювання професійної діяльності керівника вищого навчального закладу / Г. В. Єльнікова // Теорія та методика управління освітою. – № 4. – Київ, 2010.

2. Лукашева Е. А. Социалистическое правосознание и законность / Е. А. Лукашева. – М. : Юрид. лит., 1973. – 343 с.

3. Олійник В. В. Формування правової компетентності керівників навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / В. В. Олійник; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2008. – 20 с.

4. Поза межами можливого: школа якою вона є / За ред. М. Мосієнко. – К. : Шкільний світ, 2004. – 264 с.

5. Професійна освіта: Словник: навч. посіб. / уклад. С. У. Гончаренко та ін.; За ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища шк., 2000. – 380 с.

6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун – Х. : Консум, 2001. – 656 с.

7. Сорочан Т. М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика: монографія / Т. М. Сорочан. – Луганськ : Знання, 2005. – 384 с.

В статье проанализировано состояние решения проблемы правовой компетентности руководителей учебных заведений в современной теории и практике психолого-педагогической науки. Автор раскрывает структуру и функции правовой компетентности руководителя дошкольного учебного заведения.

Ключевые слова: компетентность, правовая компетентность, структура правовой компетентности.

The article analyzes the problem of legal competence heads of educational institutions in contemporary theory and practice of psycho-pedagogy. The author reveals the structure and function of legal competence leader kindergarten.

Key words: competence, legal competence, the structure of legal competence.